

lektíva tagjai közötti kölcsönhatásokat előhívják, s azok irányát, valamint színvonalát meghatározzák. [14] Ennek az álláspontnak megfelelően a személyközi viszonyokat éppúgy, mint a személyiség magatartását a közösségi keretek között főként a csoportban elfoglalt célok, feladatok és szilárd értékorientációk determinálják, s főként ezek az ismérvek különböztetik meg a kollektívát a diffúz csoporttól.

Mindebből érthető, hogy a szocialista pedagógia egyre sürgetőbb feladatként fogalmazza meg a gyermekkollektívák „nevelőkollektívává” történő fejlesztését, azaz átalakítását nevelő funkciók hordozójává, ezen funkciók szubjektumává, amelyre az a jellemző, hogy regulálja tagjai magatartását és kölcsönhatásait, s ezáltal biztosítja az egyének személyiségében a társadalmilag értékes ösztönző rendszer kialakulását.

JEGYZETEK

- [1] Cool C. H.: Social organizations. New York, 1909.
- [2] Weszely Ödön: A korszerű nevelés alapelvei. Bp., 1935. 125. l.
- [3] Kornijilov K.: Konsztitucija reszpubliki ucsasihszja. Moszkva, 1918.
- [4] Krupszkaja N. K.: Skolnoje számoupravlenyje i skolnaja obscsina. Moszkva, 1918.
- [5] Polozsenija ob organyizacii ucsasihszja v skole II. sztupejny. Narodnoje proszvescsenyije, 1921. № 83.
- [6] Tyeziszti o számoupravlenijii, prinyatyije naucsno pedagogicseszkoj szekcii GUSZ-a. Vesztnyik proszvescsenyija, 1923. № 10.
- [7] Vigotszkij L. Sz.: Kollektiv kak faktor razvityija onomálnogo rebjonka. Voproszi gyefektologii, 1931. № 2—3.
- [8] Makarenko A. Sz.: Nevelésméleti művek I. köt. Tankönyvkiadó, Budapest, 1965. 435. l.
- [9] Makarenko A. Sz.: Nevelésméleti művek I. köt. Tankönyvkiadó, Budapest, 1965. 430. l.
- [10] Pedagógia. Szerkesztette: Dr. Nánási Miklós. Tankönyvkiadó, Budapest, 1973. 109. l.
- [11] Kurakin A. T.—Novikova L. I.: A kollektíva és a gyermek személyisége. Kutatásmetodiai Tanulmányok. MTA, PKCS. Budapest.
- [12] Vastagh Zoltán: Mikrocsoportok az iskolai osztályokban. Akadémiai Kiadó, 1980.
- [13] Kelemen László: Pedagógiai Pszichológia. Tankönyvkiadó, Budapest, 1984. 525. l.
- [14] Gáspár László: A közösségi tevékenységre épülő nevelési folyamat általános vonásai. In: Tanulmányok a neveléstudomány köréből. 1967. Akadémiai Kiadó, 1968.

DR. BAKSA JÓZSEF
Győr

Mai gyermekarcok a családban és az iskolában

Mintha a néhány hónappal ezelőtt életbe lépett oktatási törvény valamiféle erjedést indított volna el a nevelés kérdéseiben. Közelebb került a két alapvető nevelési tényező. A család többet törődik a gyermek iskolai gondjaival. A pedagógusok pedig nem csupán foglalkoztatják és segítik az egyes osztályok tanulóit, hanem igyekeznek gyakrabban kapcsolatot teremteni a szülői házzal közvetlenül is, s nem csupán az ellenőrző könyv közvetítésével. Ennek a közvetlen kapcsolatnak s közben nevelési tanácsok nyújtásának szükségességét azért tartom igen lényegesnek, mert végeredményben e két tényező összhangban végzett tevékenysége a biztosíték arra, hogy kevesebb legyen a gyermekkori traumák (lelki sérülések!) következtében a fiatalok bűnözők száma, csökkenjen — méghozzá jelentős mértékben! — az unalmukban rongálásra, erőszakoskodásra, a védtelenek megtámadására stb. bandába verődő kamaszok és fruskák tábora. Az Ifjúságvédelmi Csoportban végzett immár több évtizedes tevékenységem

arra tanít, hogy a szép szóval és csendben történő beszélgetés az egyes fiatalokkal hamarabb vezet eredményre, mint az állandó szidás, üldözés. Vagy ahogy éppen ők mondják: hegyi beszéd, lelkizés, sódernyomás stb.

A továbbiakban gyermekportrékat kívánok bemutatni, amelyek napjaink családjában és az iskolai közösségekben mindenütt megtalálhatók. Magatartásuk, viselkedésük és a velük történő foglalkozás egyúttal például is szolgálhat a család és a nevelők annyira szükséges együttműködésére.

Vezérelvünk nem is lehet más, mint Sz. L. Rubinsteinnek pedagógiai optimizmusra indító, örökség megállapítása: „Az ember rossz és gyenge oldalai ellen úgy harcolhatunk legeredményesebben, ha kipuhatoljuk erős oldalait, azokat az erőit, amelyek megfelelő irányítás mellett nemes célokat szolgálhatnak.” (Sz. L. Rubinstein *Elvek és utak*. Tkv. kiadó, Bp., 1967. 788. o.) Természetes, hogy e megállapítás szavai a gyermekekre is érvényesek. Azzal a kiegészítéssel, hogy egyetlen gyermek sem születik eleve jónak, illetve „rossznak”. Legfeljebb arról lehet szó, hogy adottságaik különbözőek. Ezek potenciális lehetőségek, melyeknek fejlődése és képességekké alakulása függ attól, hogy milyen szociális légkör veszi körül a gyermeket a családban, illetve, hogy miféle társadalmi, környezeti hatások érik.

Elsőként ismerkedjünk meg F. Tiborral, aki rendkívül barátságos, vidám alaptermészetű, ún. „nyílt egyéniség”. Ugyan miért szimpatikus mindenkinek, felnőtteknek és gyermekeknek egyaránt?

Most éppen az osztályban láthatjuk.

Nyári meleget hazudik az ablakon beszüremkedő októberi nap. A „Gyümölcsösben” című olvasmányt tárgyaljuk. Kérdés és felelet jó ütemben váltogatja egymást. Közben egy-egy részletet a könyvből olvastatok fel. Vele kapcsolatos kérdésnél főszereplő lett Tibor.

— Miért kapkodták olyan szaporán a szilvát a gyerekek? — kérdeztem az osztálytól. Többen jelentkeztek s közülük most a ravaszul mosolygó Tibornak adtam meg a szót.

— Hát, hogy ne járjanak úgy, mint a koldus a palacsintával — vágta rá, s huncutul még szélesebben mosolygott.

Társai közül a „bennfentesek” hahotázni kezdtek. A be nem avatottak viszont értetlenül néztek hol rám, hol meg Tiborra.

Persze, nem tudakoltam meg, hogy hogyan is járt a koldus.

— Itt a szilvaszedő gyerekekről van szó — intettem le Tibort is meg az osztályt is. Folytattuk a munkát, mintha mi sem történt volna.

Láttam viszont, hogy mindenkit izgatott a „koldus-ügy” egészen tízpercig. Akkor széles gyűrűben tömörülve vallatták felőle „jó pofa” társukat.

A gyakorlóóráig nem foglalkoztam a dologgal. Akkor azonban az egyes szereplőkkel válogattam ki ezeket a mozzanatokot, illetve részleteket:

— Keressétek meg az olvasmánynak azokat a részeit és részleteit, amelyekből megtudhatjuk, hogy miféle gyümölcsöket szedtek a gyerekek! — tettem fel a „közvetett” kérdést. Tiborra osztottam ki a szilvás részt. Nagyon nehezen talált rá.

— Segítsen Tibornak Sanyi! — szólítottam mellé az egyik hahotázó társát. Majd a többiekkel is segítetttem neki.

— Hát ezentúl már azt mondhatjátok, hogy azért kapkodták a gyerekek a szilvát, nehogy úgy járjanak, mint a mi Tiborunk. Nem találunk rá — tértem vissza és zártam is le az ügyet mindenkinek tanulságul.

Tiborra azonban még az ilyen közjátékokért sem lehet haragudni. Hiszen nem tartozik a munkát időnként szándékosan és tervszerűen zavaró gyermekek közé. Inkább azért bohóckodik, mert mindenképpen szeretné megszerezni társai szeretetét. A barátságért még áldozatoktól sem riad vissza. Miket talál ki és tesz barátok szerzése céljából?!

Egyik tavaszi reggel már messziről hallottam, hogy a szokottnál is hangosabb a különösen eleven gyerekcsereg. Időnként egy-egy tanuló kidugta fejét az ajtónyíláson. Mikor engem észrevett, visszahúzódva bekiáltott:

— Jön! Jön a tanító bácsi!

De erre sem sokkal csendesült el a lárma. De még beléptemkor is csak igen lassan ült el. Miért?

— Jóska bácsi! Tessék nézni, milyen szép sátra van Tibornak — szólalt meg a beszédre mindig kész Laci.

— Látom — szóltam nagyon komolyan. — De most nem kempingezünk, hanem itt az iskolában komolyan tanulunk.

— Tibor mindenkinek megmutatta azt is, hogy hogyan kell felütni — próbál védelmére kelni az egyik barát.

— Azt is megígérte, hogy az udvaron mindenkit bele enged bújni — csatlakozik a „védők kará”-hoz Peti és még mások is.

Láttam, hogy a rendkívüli hatás olyan pillanatot teremtett, amelyben:

„... mindenik jó szó, mely máskor a légbe
röpül tán, most beszáll a szív közepébe”.

Így szóltam tehát nagyon barátságosan:

— Most már én is örülök Tibi jószívűségének, hogy nektek ilyen nagy örömet szerzett. Majd engem is taníts meg, légy szíves, a sátorverésre az udvaron — fordultam hozzá.

Szeme felcsillant:

— Akkor a hosszú szünetben tessék szíves lenni megengedni, hogy felüssem! — kért most már ő is udvariasan.

Mondanom sem kell, hogy nagy volt a „népünnepély” a tízpercben. Még az is kiderült, hogy Tibor már régóta és rendszeresen elhordta otthonról minden játékát, állatkáit. Bárki játszhatott velük, mert mindenkinek szívesen odaadta.

A kisfiúnál jelentkező nagyfokú szeretetigény könnyen megérthető abból a körülményből, hogy öten vannak testvérek. Az egyébként józan életű családban nem jutott a testvérek között vezető szerephez. Nem volt kiváló semmiben sem, de szélső sem volt a többiek között. Az iskolában próbálkozott a kompenzálással. Elsősorban a bohóckodással akart központba kerülni, illetve vezető szerephez jutni. Szimpatikusan végezte. Mivel a nevelő meggyőződése szerint bizonyos keretek között szükség van az osztályon belül a jókedv, az egészséges humor biztosítására, azért a következő javaslatot tette a csoportnak az egyik kisdobos-foglalkozáson:

— Mi a véleményetek arról, hogy Tibi legyen a kisdobos „mókamester” — kérdeztem a csoporttól.

— Jó lesz! Jó lesz! Nagyon jó lesz! — hangzott itt is, ott is.

Majd valóban megválasztották Tibort.

— Akkor azonban rendetlenség lesz — óvatoskodott közbe a minden lében kanál Dorka.

— Hát kössük valami feltételhez Tibi játékait és bűvészmutatványait! — javasoltam.

— Csak akkor nézzük meg, ha jól viselkedik! — javasolta Tamás, és mások is csatlakoztak hozzá.

— Úgy segítsünk Tibornak a megjavulásban, hogy ha pénteken semmi kifogás nem lesz a magatartása ellen, akkor szombaton megnézzük a legújabb trükkjeit! — segítettem a választásban.

Megszavazták. Néhány hét múlva az egynapos feltételből kettő, majd három lett. Jelenleg pedig már a „hat”-nál tart a jószágfeltétel. Kisebb-nagyobb visszaesésekkel és hullámzásokkal már ennyit is kibír F. Tibor az osztály, a közösség segítségével.

*

Ezután a viszonylag „szelídebb” arckép után nézzünk szembe egy másikkal, melyből — sajnos — sok akad családjainkban és így az osztályokban is.

H. Péter mindennapra szolgált valaminő meglepetéssel mind társai, mind pedig nevelője számára. Nyughatatlan és izgága természete, fegyelmezetlen magatartása állandó feszültség forrása lett az osztályban, de az egész iskolában is.

A nagyon jellemző gyermeki „eltulajdonítások”, a mindenkibe történő belekötések, a tanítási órákon a járkálások és közbeszólások, az el nem készített házi feladatok meg az állandó hazudozások már az egyébiránt jó szándékú és érzésű nevelő idegeit is egyre gyakrabban felborzolták. Hiába jelentkezett be családlátogatásra, nem talált otthon senkit. De az „Üzenetkönyv” beírásai is aláíratlanul kerültek vissza a nevelő kezéhez. Petike „véletlenül elfelejtette” megmutatni azokat szüleinek.

Már a jobb érzésű osztálytársak is megelégtéltek, és felháborodtak H. Péter pimaszkodásain. A közhangulat eléggé ellene fordult. Pedig azok közé a gyermeki személyiségek közé tartozott Peti. Különben, akinek „szélhámosságain” inkább mosolyogni lehetett, mint mérgelődni. Élt is ezzel az adottságával minden lehetséges alkalommal.

Azután a nagy rendező, a véletlen mégiscsak megteremtette azt a „csodát”, mely valóban megcsillantotta azt a rejtett kincset, mely végül is ott van minden „elvetemültnek” tartott gyermek és felnőtt szívében. Ady Endre szerint ez a „jóság síró vágya”.

Nem is akármilyen történt az osztályban!

Szórén-szálán eltűnt egy nyugatról kapott számítógépes és zenélő kvarcóra. Miután felforgatták az osztálytermet, nem engedtek senkit sem távozni, de az eltűnt nagy értékű óra csak nem került elő. Bár a nevelő szinte biztosra vette, hogy megint H. Péter volt a „rejtélyes eltűntető”, mégis töprengett, hogy most mitévő is legyen, mi lenne itt a legjobb megoldás. Rátalált a legjobb, de egyben a legkockázatosabb fogásra.

Rendre eltávoztak a társak, s akkor behívta magával Petit a nevelői szobába. Ott megmutatta neki asztala fiókját és a hozzá tartozó kulcsot. Majd nagyon komolyan így szólt a fiúhoz:

— Nézd, Petikém! Ez az én fiókom. Mint láthatod, van benne egy irattartó dosszié. Igen szeretném, ha holnap reggel, mire bejövök, itt lenne alatta a számológépes óra! A fiók kulcsát most neked adom. Zárd be vele, és vidd magaddal! — mondta a nevelő most már szinte mosolyogva a furcsa szemeket meresztő fiúnak.

— Reggel jöhetsz egy kissé korábban, s nem bánám, ha nem kellene csatlódnom benned. De a fiókot el ne felejtöd utána bezárni, s a kulcsot majd add nekem vissza reggel! — tette még hozzá.

Azután barátságos szó és szépen szóló barack Peti fején, és elváltak.

Mit kockáztatott a nevelő? Tekintélyét, a pedagógiai szándékú szó, a meggyőzés erejét? Míndegy!

Igaza lett.

Másnap időnként csillogó szemmel pillantott Peti a tanító nénire, majd boldogan visszaadta a kulcsot.

A megbeszélte helyen valóban ott lapult az óra. Ekkor mindössze ennyit mondott a fiúnak nevelője:

— Köszönöm Petikém, hogy nem csalódtam benned. Olyan örömet szerezte telleddel, amit sokáig nem felejtök el.

A kisfiú szemei is elfátyolozódtak egy kissé. Majd csak ennyit eresztett ki fogai között:

— Ezután mindig jó leszek és tanulok is.

Ha meg nem úgy hangolódott otthon, akkor ez a jelentése: — Hát ma azt hiszem, nem tudok jó lenni.

— Pedig engem is eléggé zavar ez a változó időjárás — feleli rá Zsuzsa néni. — Szeretném, ha ma is segítenél nekem.

*

Végül lássunk egy ún. „minta-gyerek”-et!

T. Nórika ún. kiegyensúlyozott családból érkezett az első osztályosok közé. Az a típusú gyermek, aki az általános gyakorlat szerint „nem igényel különösebb nevelést”. „Nincs vele baj”; „nem sok vizet zavar”; „talán egy kicsit csendesebb, hallgatagabb” stb. — mondjuk róla a szülői értekezleteken vagy a fogadóórákon. Az ilyenekből is elég sok ül iskoláinkban.

Jó szerencse, hogy a nevelő felismerte a nevelés szükségességét és lehetőségét. Ennek eredményeként „a magának való gyermek”-ből az osztály motorja lett a későbbiekben. Először spontán módon, majd a nevelő felkérésére és a társak hozzájárulásával „hivatalosan is” Nórika lett a gyengébb tanulók segítője.

Szülei is nagyon örültek, hogy egy kissé visszahúzódnak tűnő kislányukból az osztály lelke lett. Segítőkézsége és padja körül reggelente kialakuló megbeszélések alapján megindult nála az a folyamat is, amelynek eredményeként a későbbiekben „a társadalmi erkölcsi követelményeknek a szellemével is” összhangban lesz cselekvése. Ez viszont éppen nevelésünk végső célja egyben.

A közel ezer gyermeki személyiségprofilból nem is könnyű válogatni úgy, hogy egyben reprezentatív képet adjon mai gyermekeink arculatáról. Mégis szükségesnek érzem, hogy Sz. Zoltán arcát még megrajzoljam.

Különös egyéniség. Állandóan dolgozó, tehát „aktív” tagja az első osztálynak. Mégis nagyon sok gondot okoz és dolgot ad nevelőjének. Az egyik teljesen „agyonnevelt” típusát szemlélteti, ugyanakkor szüntelenül és elmélyülten „dolgozik”. Fittyet hány arra, hogy éppen mi történik a tanítási órán. Családi kapcsolatrendszere olyanná torzult, hogy a legkisebb sérelmet sem tudja nyugodtan elviselni. Azonnal tettelegességre ragadhatja magát.

Pillantsunk be egyik tanítási órára!

Matematikaóra van. A tanulók már szépen belelendültek a munkába. Mindenki ott van lelkeleg is! De látom, hogy Zoltán megint elmélázott, messze jár a gondolata.

— Most ugyan mit készítesz megint „elméletben”, Zolikám? — szólítom vissza az órára kérdésemmel a rendkívül szórakozott fiúcskát.

— Olyan kívül színes, belül fehér „ivópoharat” — buggyan ki belőle akaratlanul és hirtelen a felgyülemlett „alkotói láz”. Még meg sem lepődött.

— De hát most számolunk, kisfiam — folytatom a neheztelés hangján.

— Igen, tanító bácsi kérem szépen. De az olyan érdekes pohár lesz ám. Olyan még senkinek sincs — tart ki az udvarias válasz ellenére központi problémája mellett továbbra is. Láthatóan régen elfelejtkezett már a matematikaóráról.

— Elkészítheted tízpercben — adom meg a levezetés távlatát. — Ha az osztály hozzájárul — folytatom —, akkor még tafotapapírt is adunk a közös anyagunkból. De csak akkor, ha most velünk számolsz — igyekszem megnyerni a matematikaórának a technika iránti szinte mániákus szeretettel és jó érzékkel is rendelkező fiúcskát. Úgy tűnik, sikerrel.

Eléggyé gyakran kell ilyesmiket tennie a nevelőnek. Ugyanis Zoli sorozatban gyártogatja a technikaórán tanult munkadarabokat, illetve azoknak újabb meg újabb változatait. Tíz-tizenkét darabot is variál úgy, hogy mindegyikben legyen valami új elem. Ilyenkor mindenkiről és mindenről megfelelőzik. Határtalanul nagy örömmel rakosgatja, és mindenkinek mutogatja a kész darabokat.

A munka hulladékjaiból azonban szinte állandó a szemét és a rendetlenség a padjában is meg alatta is. Változtatni kellene ezen! De hogyan? Most éppen így:

— Tisztasági versenyt indítottunk a kisdobos-foglalkozáson. Mi az első „bé” osztállyal versenyzünk — fordultam osztályomhoz egy alkalommal. — Nagyon szeretném, ha mindnyájan gondosan ügyelnének a padotokra, meg annak környékére is, hogy mi, az első „a” osztály nyerje meg a versenyt — adtam meg a távlatot is a tervünkhöz. Majd kis gondolkodás után így folytattam:

— A harmadik padosorban Sz. Zolit javaslom tisztasági felelősnek — mondtam nem minden célzatosság nélkül. Látszott, hogy az osztályt erősen meglepte ez a javaslatom. De egyre inkább felocsudtak a döbbenetből.

— Ne ő legyen! Ne ő! Igazán ne ő! — kiabálnak többen tiltakozva. — Hiszen ő mindig a legtöbbet szemetel — indokolták javaslatom elvetését. Még ezt is hozzáteszik elkedvetlenedve: — Akkor már nem is érdemes versenyezni, elcsúsztunk!

— Az igaz — fejezem ki egyetértésemet az indoklással.

Majd egy kis szünet után még hozzáfűztem:

— De tud ám Zoltán sokkal kevesebb szemeteléssel is dolgozni, ha akar. Aztán meg, ha ő lesz a felelős, akkor fel is szedi. Így megmutathatja, hogy ő is „igazi első A osztályos” — fejeztem be az első osztályos kifejezésre kellő hangsúlyt adva. Ugyanis tudtam, hogy Zoli amolyan „kisöreg”, aki egykeként mindig a felnőttek között „télblából”, és szereti, ha „nagyra tartják”.

A szemetelés ugyan valóban kevesebb lett, de szaporodott a tettelegességig fajuló ellenségeskedés az osztálytársaival a felügyelőség miatt.

A tisztasági versenyt is, meg a szép munkákból rendezett kiállítást is az 1/A osztály nyerte meg. Méghozzá úgy, hogy Sz. Zolié volt a fő érdem. Ezt a nevelő így „nyugtázta”:

— Látod, most igazán büszkék vagyunk arra, hogy te is az 1/A osztályba jársz. Talán még a matematikaeredményeden is tudunk változtatni.

Az osztálytársak felajánlott segítségét nagy nyeldekletések közepette így próbálta visszautasítani:

— Az én apukám nem enged ám senkit sem hozzánk.

— Akkor meg te menj át Ferikéékhez, kisfiam! — ajánlottam fel a közvetítő megoldást. — Majd beszélek a szüleiddel, hogy engedjenek át — fűztem még hozzá, hogy segítséget is adjak a szüleivel kapcsolatos tárgyaláshoz.

Így lett. Természetesen nem történt különösebb csoda. Tanulmányi eredménye sem lett feltűnően jobb. De a jég megtört. Egyre ritkultak a tettlegességig fajuló ellengeskedések Zoltán és társai között.

Kezdetnek ez éppen elég.

*

A Hazafias Népfront Pedagógiai Bizottsága, meg az úttörővezetők országos tanácskozása is foglalkozott a napokban azzal a gondunkkal, hogy kiknek kell vállalniuk gyermekeink nevelését. A család, a szülők a pedagógusoktól várják a nevelés gondjának megoldását. A nevelők a társadalom felelősségét hangsúlyozzák. Miközben egymásra mutogatnak, gyermekeink és fiataljaink olyan magatartást vesznek fel, amely szinte naponta szüli a megdöbbentő eseteket. Pedig kénytelen vagyok itt és most leírni azt a tényt, hogy ezeket már a mi társadalmi rendünk nevelte, vagy nem nevelte?! Nem akarom félreverní a harangokat, de itt van az ideje annak, hogy a gyermekeink testi és szellemi fejlődéséért felelős valamennyi intézmény értsen egyet abban, hogy nem csupán saját feladatát kell ellátnia, hanem együtt is kell működnie egymással. Egyáltalán nem elegendő úton-útfélen mondogatni: — Nahát, ez a mai fiatalság?! — hanem legfőképpen saját követendő példánkkal és széles társadalmi összefogással kell gátat szabni a naponta ismétlődő erőszakoskodásnak, a legtöbbször értelmetlen kártevéseknek. Meggyőződése, hogy az Ady említette: „jóság síró vágya” ott reszket minden gyermek és ifjú szívében. Összefogással segítsük kibontakozni ezeket a rejtett kincseket. Akkor bátran vállalhatjuk a reánk háruló feladatokat a nevelésben.
